

ვალერიან მეტრეველი
გიორგი ღავითაშვილი

პოლიტიკურ და სამართლებრივ მოძღვრებათა ისტორია

(ლექციების კურსი)

გამომცემლობა „მერიდიანი“

თბილისი

1999

ინგლისის პოლიტიკური და სამართლებრივი
იდეოლოგია XVII საუკუნეში

მე-17 საუკუნის ინგლისში ბურჟუაზიული რევოლუცია მოხდა, რომელიც თავადაზნაურობისა და ბურჟუაზიის კომპრომისით დამთავრდა. ამიტომ ამ პერიოდის ინგლისის პოლიტიკური იდეოლოგიაც თავადაზნაურობასა და ბურჟუაზიას შორის არსებული ურთიერთობის ამსახველია.

მეფის ხელისუფლების მომხრეებს „კავალერები“ ეწოდება. ისინი იცავდნენ მეფის ხელისუფლების აბსოლუტურობას, ამასთან, ასაბუთებდნენ, რომ მეფე დედამიწაზე ღმერთის შემცვლელად იყო მოვლენილი. მეფის ხელისუფლების ერთ-ერთი მომხრე და დამცველი რობერტ ფილმერი თავის წიგნში „პატრიარქი ანუ მეფის ბუნებითი ხელისუფლება“, ასაბუთებდა მეფის ხელისუფლების შეუზღუდველობას და მიუთითებდა, რომ მეფეები ბიბლიური პირველი ადამიანის - ადამის შთამომავლები არიან, რომელსაც ღმერთმა მიანიჭა არა მარტო მამის ხელისუფლება, არამედ მის შთამომავლობაზე სამეფო ხელისუფლებაც. ადამისაგან ეს ხელისუფლება გადაეცა მის გვარში უფროსს. ბოლოს და ბოლოს ხელისუფლების მატარებლები გახდნენ მეფეები. ფილმერის სიტყვებით, პარლამენტი სხვა არაფერია, თუ არა მეფის ხელისუფლების ორგანო.

§1. ტომას ჰობზის პოლიტიკური და სამართლებრივი
შეხედულება

მე-17 საუკუნის ინგლისში მეფის ხელისუფლების დამცველად გამოვიდა ბუნებითი სამართლის ცნობილი წარმომადგენელი ტომას ჰობზი (1588-1679). ტომას ჰობზი ბუნებითი სამართლის პოზიციებიდან მეფის

ხელისუფლების აბსოლუტურობას იცავდა. 1640 წელს მეფის მიერ პარლამენტის დათხოვნიდან რამდენიმე დღის შემდეგ ჰობზმა გამოაქვეყნა ტრაქტატი: „ხელისუფლებისა და მეფის უფლებათა დაცვა აუცილებელია სახელმწიფოში მშვიდობის შესანარჩუნებლად“. ამ შრომისათვის ჰობზს საფრთხე ემუქრებოდა და ამიტომ საფრანგეთში გაიქცა. პარიზში ჰობზმა დაწერა შრომა „მოქალაქის შესახებ“, „ადამიანის შესახებ“. აქვე შექმნა თავისი ძირითადი თხზულება პოლიტიკურ თემაზე: „ლ^ევიათანი“. აღნიშნულ შრომებში ჰობზი აბსოლუტურ მონარქიას იცავდა. 1652 წელს იგი ინგლისში ბრუნდება. ინგლისის მაშინდელი მეთაური ოლივერ კრომველი, ჰობზს მაღალ თანამდებობას სთავაზობს, მაგრამ ჰობზი უარს აცხადებს მასზე. რესტავრაციის პერიოდში ჰობზი მოწამლეს, რითაც იგი გარდაიცვალა, მისი გარდაცვალების შემდეგ კი მისი წიგნები საჯაროდ დაწვეს.

თავისი ფილოსოფიური მრწამსით ჰობზი მექანიკური მატერიალიზმის წარმომადგენელია. მისი აზრით, სამყარო შედგება უწვრილესი ნაწილაკების - ატომებისაგან. ამასთან, ატომები არ ქრება და არც ახალი წარმოიშობა, არამედ იგი მარად არსებობს. მექანიკური მატერიალიზმის წარმომადგენელი ჰობზი, სახელმწიფოს განიხილავს როგორც დიდ მექანიზმს, რომელიც წარმოიქმნა ადამიანთა მისწრაფებებისა და მიდრეკილებების მოძრაობის შედეგად. სახელმწიფოს წარმოშობის ასახსნელად ჰობზი ცდილობს გაარკვიოს, თუ რას წარმოადგენს ადამიანი. იგი არ ეთანხმება ჰუგო გროციუსს, რომელიც ასაბუთებდა, რომ ადამიანი საზოგადოებრივი მიდრეკილების მქონეა. ჰობზის აზრით, ადამიანების სახელმწიფოში გაერთიანება სიყვარულის მიზეზით კი არ ხდება, არამედ შიშისა და ეგოისტურობის, სხვაზე გაბატონების სურვილის მიზეზით. ჰობზის აზრით, ადამიანები ბუნებით მდგომარეობაში ერთმანეთისადმი მტრულად იყვნენ განწყობილნი, ეშინოდათ და სძაგდათ ერთმანეთი. იგი ამბობდა: „ადამიანი ადამიანისათვის მგელია“. ერთი სიტყვით, ბუნებითი მდგომარეობა წარმოადგენდა ყველას ომს - ყველას წინააღმდეგ. ჰობზი ამ მდგომარეობიდან გამოსავალს გონების მოშველიებაში ხედავს. იგი გონების მოთხოვნას ბუნებით კანონებს უწოდებს, ბუნებითი კანონებიდან კი ყველაზე უმთავრესია კანონი: „საჭიროა მშვიდობის დამყარება, საჭიროა ბოლო მოეღოს საყოველთაო მტრობას“, ამისათვის კი საჭიროდ მიაჩნდა დადებულიყო საზოგადოებრივი ხელშეკრულება, რაც ადამიანებს ბუნებითი მდგომარეობიდან

გამოიყვანდა და ადამიანთა ურთიერთობის ახალ ფორმას - სახელმწიფოს შექმნიდა.

მაგრამ აღნიშნული ხელშეკრულება მიზანს მიაღწევს მხოლოდ მაშინ, თუ იგი შესრულდება, ე.ი. ჰობზის აზრით, მეორე ბუნებითი კანონია ხელშეკრულების აუცილებლად შესრულება. ძირითადი ბუნებითი კანონებიდან ჰობზს გამოჰყავს არაძირითადი კანონები, როგორცაა: სიკეთის გამოვლინების მოვალეობა, წყენინების პატიება, სხვებისადმი პატივისცემა, ადამიანთა თანასწორობის ცნობა და სხვა.

ჰობზის გაგებით ბუნებითი კანონები მორალის ნორმებია, რომლებიც უცვლელია, ხოლო მისი მოთხოვნები - მუდმივი.

ჰობზს, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, მიზნად ჰქონდა აბსოლუტიზმის დასაბუთება, ამიტომ იგი აღნიშნავს, რომ ადამიანებმა დაამყარეს სახელმწიფოებრივი ხელისუფლება უსიტყვო დამორჩილების საფუძველზე, ამიტომ ადამიანებმა უნდა უარყონ „ბუნებრივი“ უფლებები და დაემორჩილონ სახელმწიფო ხელისუფლებას, წინააღმდეგ შემთხვევაში მათ კვლავ ანარქია, მტრობა და შური ელით.

ჰობზის აზრით, სახელმწიფო ხელისუფლება ერთიანია და არაფრით არ არის გაყოფილი. იგი მოქმედებს ყოველგვარი კონტროლის გარეშე და არავის წინაშე არ არის პასუხისმგებელი. ამასთანავე, იგი სამოქალაქო კანონებზე მალლა დგას. სახელმწიფო ხელისუფლება იგივეა სახელმწიფოში, რაც სული ადამიანის ორგანიზმში. სახელმწიფო ხელისუფლება ადგენს, თუ რა არის კარგი და ცუდი, იგი ასევე ადგენს საკუთრებასაც. სახელმწიფოს ქვეშევრდომები იგივე მონები არიან, განსხვავება ის არის, რომ ქვეშევრდომები ემსახურებიან სახელმწიფოს, მონები კი - ადამიანებს. ჰობზი ერთმანეთისაგან განასხვავებს სახელმწიფო ფორმებს, კერძოდ, თუ ხელისუფლებას სათავეში უდგას ერთი პირი - მონარქიაა, თუ რამდენიმე რჩეული - არისტოკრატია. ჰობზი იცნობს დემოკრატიზაციასაც. იგი ხელისუფლების დანაწილების წინააღმდეგია და, მისი აზრით, ხელისუფლება თავმოყრილი უნდა იყოს ერთი პირის ან ერთი ორგანოს ხელში.

ჰობზი რევოლუციის წინააღმდეგი იყო. იმ დროსაც კი, როდესაც ინგლისში გამწკავდა ბრძოლა ბურჟუაზიასა და მეფის აბსოლუტიზმის დამცველ თავადაზნაურობას შორის, აგრეთვე მაშინ, როდესაც ბურჟუაზია მო-

ითხოვდა ხელისუფლების დანაწილებას - ჰობზი მაინც აბსოლუტიზმში ხელადა სახელმწიფო ხელისუფლების საუკეთესო ფორმას. მაგრამ აღნიშნული პერიოდის ინგლისში აბსოლუტური მონარქია საწარმოო ძალების შემდგომი განვითარების შემაფერხებელი გახდა, ამდენად, ჰობზის პროგრამა, რითაც აბსოლუტურ მონარქიას იცავდა, უკვე რეაქციული იყო. თვით ინგლისელი მონარქისტებიც არ იყვნენ კმაყოფილი ჰობზის მოძღვრებით. როიალისტები არ იწონებდნენ ჰობზის მატერიალიზმს და უპირატესობას რელიგიას ანიჭებდნენ. მეფის მომხრეები უკმაყოფილონი იყვნენ ჰობზისა იმდენად, რამდენადაც ეს უკანასკნელი სახელმწიფო ფორმებიდან დასაშვებად სცნობდა რესპუბლიკასაც.

§2. ინდეპენდენტებისა და ლეველერების პოლიტიკური შეხედულებაანი

როგორც ზემოთაც აღვნიშნეთ, ინგლისში მე-17 საუკუნის ბურჟუაზიული რევოლუციის პერიოდში მეფის ხელისუფლების მომხრეებსა და მის მოწინააღმდეგეებს, ანუ რევოლუციურ ბანაკს შორის იდეოლოგიური ბრძოლა მიმდინარეობდა.

რევოლუციური ბანაკის ერთ-ერთი ყველაზე გავლენიანი ინდეპენდენტების პარტია იყო, რომელიც უმთავრესად სამუალო ბურჟუაზიისა და ახალი თავადაზნაურობის ინტერესებს გამოხატავდა. ინდეპენდენტთა მოძღვრება წარმოადგენდა პურიტანიზმის ანუ რელიგიური მოძღვრების ერთ-ერთ მიმდინარეობას, რომელიც მიმართული იყო ფეოდალური ეკლესიის წინააღმდეგ. ინდეპენდენტები რელიგიურ თავისუფლებას მოითხოვდნენ. ისინი რესპუბლიკის მომხრენი არ იყვნენ და შეზღუდულ კონსტიტუციურ მონარქიას მოითხოვდნენ. ინდეპენდენტელთა ცნობილი წარმომადგენლები არიან ჯონ მილტონი და ოლჯერონ სიდნეი. არც ერთი მათგანი არ ყოფილა სახელმწიფოს დემოკრატიული ფორმის თანმიმდევრული მომხრე. ისინი გამოხატავდნენ მსხვილი და სამუალო ბურჟუაზიის ინტერესებს, ასევე რევოლუციისადმი მიმხრობილ თავადაზნაურობის ინტერესებს და ინდეპენდენტების მთელი პარტიის წარმომადგენელთა მსგავსად კომპრომისს და კონსტიტუციური მონარქიის დამყარებას ემხრობოდნენ.

წერილი ბურჟუაზიისა და გლეხობის ინტერესებს გამოხატავდა ლეველერების ანუ გამთანასწორებლების პარტია, რომელიც 1647 წლიდან წარმოიშვა ინდეპენდენტთა პარტიის მემარცხენე ფრთიდან. მათი ცნობილი წარმომადგენელია *ჯონ ლილბერნი* (1614-1657). ლილბერნი ჯერ კიდევ ახალგაზრდობისას 3 წლით იქნა დაპატიმრებული ეკლესიის წინააღმდეგ გამოსვლისათვის. სამოქალაქო ომის დროს ლილბერნი მონაწილეობდა პარლამენტის ჯარების მხარეზე, მაგრამ პარლამენტის კრიტიკისათვის ოლივერ კრომველის ბრძანებით კვლავ დააპატიმრეს. ლილბერნი უშიშრად აკრიტიკებდა კრომველს და მის მთავრობას.

ლილბერნი ქადაგებდა, რომ სახელმწიფო ხელშეკრულების გზითაა წარმომოხილი, ამდენად, მისი აზრით, თავისუფალმა ინგლისელმა ხალხმა უნდა აღკვეთოს მთავრობის თვითნებობა. ლილბერნი მოითხოვს მთავრობის წევრთა ანგარიშგებას პარლამენტისადმი. იგი წინააღმდეგია ზედა პალატის არსებობისა, რომელსაც ინგლისის საზოგადოების განვითარების მუხრუჭად თვლიდა.

ლილბერნი საყოველთაო არჩევნების მომხრედ გვევლინება. იგი მიუთითებს, რომ საარჩევნო უფლება მარტო მათ როდი უნდა ენიჭებოდეს, ვინც ჯარში მსახურობს, ან ვინც ამისათვის სპეციალურ გადასახადს იხდის და სხვ., არამედ ყველა მოქალაქეს, ვისაც გარკვეული ასაკი შეუსრულდა. ლილბერნი რელიგიურ თავისუფლებას მოითხოვდა.

სისხლის სამართალში ლილბერნი აყენებდა პრინციპს: „არაა დანაშაული კანონის გარეშე“. იგი მოითხოვდა კანონის წინაშე ყველას თანასწორობას. ლილბერნი მოითხოვდა სასამართლოს ბურჟუაზიულ პრინციპებზე აგებას, რომლის მიხედვით სასამართლოში მართლმსაჯულებას უნდა ახორციელებდეს 12 მსაჯული.

ლილბერნი და ყველა ლეველერები მოითხოვდნენ თანასწორობას მხოლოდ პოლიტიკური უფლებებისა და არა საკუთრების ხაზით თანასწორობას. მაგალითად, ლილბერნი პირდაპირ მიუთითებს, რომ პარლამენტს უფლება არა აქვს მოქალაქეთა ქონებრივი გათანასწოებისა ანუ საკუთრების განსაზოგადოებისა. ლეველერები ინდეპენდენტისაგან განსხვავებით, მთლიანად უარყოფდნენ ფეოდალებთან შეთანხმებას და მოითხოვდნენ დემოკრატიის პრინციპების გატარებას.

მე-17 საუკუნის ინგლისში უღარიბესი გლეხობისა და პროლეტარი-

ატის იდეოლოგიად გვევლინებიან ე.წ. ჭეშმარიტი ლეველერები ანუ დიგერები, რომლებიც მოითხოვდნენ კერძო საკუთრების გაუქმებას, მათ შორის მიწაზეც. მათი წარმომადგენელია ჯერარდ უინსტენლი, რომელმაც 1649 წ. დაწერა შრომა „სამართლიანობის ახალი კანონი“, რომელშიც ავტორი აღნიშნავს: „არავის არ უნდა გააჩნდეს მიწა იმაზე მეტი, რისი დამუშავებაც მას და მის ოჯახს შეუძლია“. იგი მოითხოვს შეწყდეს მიწების ყიდვა-გაყიდვა. უინსტენლი წერს, რომ კერძო საკუთრებამ მიიყვანა ადამიანები ძარცვამდე, მკვლელობამდე და სხვა სახის უბედურებებამდე. უინსტენლი წარმოადგენს ახალ საზოგადოებას, რომელშიც ყველა შრომობს და საზოგადოებრივი საწყისებიდან ყველა თანაბრად იღებს აუცილებელს. ერთი სიტყვით, უინსტენლი უხეში თანასწორობის იდეის მომხრეა.

§3. ჯონ ლოკის პოლიტიკური და სამართლებრივი უხედეულება

როგორც ცნობილია, მე-17 საუკუნის ინგლისის რევოლუცია დამთავრდა ბურჟუაზიასა და თავადაზნაურობას შორის კომპრომისით. აღნიშნული კომპრომისით შექმნილი ბლოკის მომხრედ გვევლინება ჯონ ლოკი (1632-1704). იგი იცავდა ინგლისის კონსტიტუციურ მონარქიას, რომელიც 1688 წლის გადატრიალების შედეგად ჩამოყალიბდა.

ჯონ ლოკი წარმოშობით ძველი ვაჭრის გვარს მიეკუთვნებოდა, მისი მამა კი იურისტი იყო.

ჯ.ლოკი ბურჟუაზიის იდეოლოგია. იგი საზოგადოებრივი და პოლიტიკური წყობის შესახებ ბუნებითი სამართლის იდეებს ქადაგებს, კერძოდ, აკრიტიკებს ფეოდალიზმს, როგორც ადამიანთა ბუნებითი მდგომარეობისათვის შეუფერებელს.

ამასთან, ადამიანთა ბუნებით მდგომარეობას იგი ხატავს როგორც თავისუფლებისა და თანასწორობის სამყაროს, თითქოს ადამიანები ბუნებით მდგომარეობაში თავისუფლად განაგებენ საკუთარ თავს, ქონებას, ყველა თანასწორუფლებიანია. ჯონ ლოკის აზრით, ადამიანთა ბუნებითი მდგომარეობა ს დროს სრულიადაც არ ჰქონია ადგილი ომებს, როგორც ამას ჰობზი ქადაგებდა. ჯონ ლოკი მიუთითებს, რომ ბუნებითი მდგომარეობის

დროს ომებს მშინაც რომ ჰქონოდა ადგილი, იგი ერთი ადამიანის მიერ მეორის დაპყრობით დამთავრდებოდა, რასაც იმ დროს ადგილი არ ჰქონია.

სხვა ბუნებით უფლებებთან ერთად ჯონ ლოკი კერძო საკუთრებას თვლის ბუნებით მოვლენად, ლოკის აზრით, კერძო საკუთრება წარმოიშვა ჯერ კიდევ სახელმწიფოს წარმოშობამდე და იგი როგორც ინდივიდის ერთ-ერთი ბუნებითი უფლება, სახელმწიფოსაგან დამოუკიდებლად არსებობს. ბუნებითი სამართლის სხვა წარმომადგენლების მსგავსად ჯონ ლოკი სახელმწიფოს წარმოშობისა და არსის საკითხებს ბუნებითი სამართლის თეორიით ხსნის. იგი მიუთითებს, რომ მართალია, ადამიანთა ბუნებრივი მდგომარეობის დროს თავისუფლება არსებობდა, მაგრამ ამ შემთხვევაშიც თავისუფლებასა და საკუთრებას გარკვეული საფრთხე ემუქრებოდა, ამიტომ ადამიანებმა თავიანთი უფლებების ნაწილი ნებაყოფლობით დათმეს და იგი სახელმწიფოს გადასცეს. ჰობზის საწინააღმდეგოდ ლოკი აღნიშნავს, რომ ადამიანებმა მთლიანად კი არ გადასცეს თავიანთი უფლებები სახელმწიფო ხელისუფლებას, არამედ - ნაწილობრივ, კერძოდ კი იმ ოდენობით, რაც საჭირო და აუცილებელია მშვიდობის დასამყარებლად. ჯონ ლოკი აბსოლუტური მონარქიის მომხრე არ არის, მისი აზრით, აბსოლუტური მონარქია არ შეესაბამება ბუნებით მოთხოვნებს. ლოკი ბუნებითი სამართლის მოძღვრებას შეზღუდული კონსტიტუციური მონარქიის დასასაბუთებლად იყენებს.

პოლიტიკურ ლიტერატურაში კონსტიტუციური მონარქიის დასასაბუთებლად პირველმა ჯონ ლოკმა წამოაყენა წინადადება ხელისუფლების დანაწილების შესახებ, თუმცა მე-18 საუკუნის ფრანგ მოაზროვნეს მონტესკიეს თვლიან ამ თეორიის მამამთავრად, უნდა აღინიშნოს, რომ ამ უკანასკნელმა მხოლოდ განავითარა ჯონ ლოკის შეხედულებანი ამ საკითხზე.

განმარტავსრა ხელისუფლების დანაწილებას - ჯონ ლოკი მიუთითებს, რომ ერთმანეთისაგან უნდა გავარჩიოთ სამი სახის ხელისუფლება: 1) საკანონმდებლო; 2) აღმასრულებელი და 3) საკავშირო, ანუ ფედერაციული. საკანონმდებლო ხელისუფლება გამოსცემს კანონებს, აღმასრულებელი ასრულებს მათ, ხოლო ფედერაციული - განაგებს საგარეო პოლიტიკის საკითხებს. ჯონ ლოკთან სასამართლო ხელისუფლება შთანთქმულია აღმასრულებელი ხელისუფლების მიერ. ჯონ ლოკის აზრით, სა-

კანონმდებლო ხელისუფლებას უნდა ახორციელებდეს პარლამენტი, აღმასრულებელს - მთავრობა, ხოლო ფედერაციულს - განსაკუთრებული ორგანოები. აღნიშნული სამი სახის ხელისუფლებისაგან, ჯონ ლოკის აზრით, უმაღლესია საკანონმდებლო ხელისუფლება, მაგრამ ეს ხელისუფლება არ არის უმაღლესი და აბსოლუტური. იგი არ უნდა ეხებოდეს ადამიანის ბუნებით უფლებებს, მაგალითად, მას არ შეუძლია გადასახადების დაწესება ხალხის თანხმობის გარეშე.

ხელისუფლების დანაწილების თეორია ინგლისის ბურჟუაზიისა და თავადაზნაურობის მორიგების მაჩვენებლებია.

ჯონ ლოკს დასამკვიდრებლად მიაჩნია ხელისუფლებისადმი წინააღმდეგობის გაწევა, კერძოდ, მონარქისადმი წინააღმდეგობის გაწევა, როცა იგი ხელისუფლებას ბოროტად იყენებს. ერთი სიტყვით, ჯონ ლოკი მომხრეა და ამართლებს სახელმწიფო გადატრიალებას.

XVIII საუკუნის საფრანგეთის პოლიტიკური და
სამართლებრივი მოქმედებანი

მე-18 საუკუნის საფრანგეთი ბურჟუაზიულ რევოლუციამდე ფეოდალურ სახელმწიფოს წარმოდგენდა, სადაც ძალიან სწრაფად ვითარდებოდა მანუფაქტურული წარმოება და ვაჭრობა. ამასთან, ცალკე ძლიერ კლასად ჩამოყალიბდა საფრანგეთის ბურჟუაზია. გარდა ამისა, ადგილი ჰქონდა ფეოდალიზმის რღვევასა და კაპიტალისტური წყობის თანდათან განვითარებას. ფეოდალური ფორმაციის კაპიტალისტურით შეცვლას თან სდევდა მთელი რიგი წინააღმდეგობების გამწვავება. ამ პერიოდში საფრანგეთში, ერთი მხრივ, განსაკუთრებით იძაბება ურთიერთობა ფეოდალთა კლასსა და ბურჟუაზიას შორის, ხოლო, მეორე მხრივ, უკიდურეს გაჭირვებაში ვარდება მშრომელი გლეხობა. საფრანგეთში ფეოდალიზმის რღვევასა და ბურჟუაზიული რევოლუციების მომზადებას თან ერთვოდა და ზოგჯერ უსწრებდა კიდევაც პოლიტიკური იდეოლოგია, რომელიც მიმართული იყო ფეოდალიზმის წინააღმდეგ. საფრანგეთის პოლიტიკური აზრი ამ პერიოდში ძირითადად განმანათლებლურ ხასიათს ატარებდა, რაც იმას ნიშნავს, რომ იგი გმობდა შუასაუკუნეობრივ ცრურწმენას, ჩამორჩენილობას, ფეოდალურ პრივილეგიებს, გმობდა და აკრიტიკებდა ფეოდალურ ეკლესიას, ასევე ყველა ფეოდალურ პოლიტიკურ დაწესებულებას, სახელმწიფოს და სამართალს.

§1. ვოლტერის პოლიტიკური შეხედულებანი

ვოლტერი, ანუ მარი ფრანსუა არუე (1694-1778) იყო გამოჩენილი ფილოსოფოსი, ლიტერატორი და დრამატურგი. ვოლტერი გამოხატავდა

საფრანგეთის ბურჟუაზიის იმ ნაწილის მისწრაფებებს, რომლებიც არა მარტო პრეტენზიას არ აცხადებდნენ ხელისუფლებაზე, არამედ მოითხოვდნენ ფართო რეფორმებს და სჯერდებოდნენ „განათლებულ“ აბსოლუტიზმს.

ვოლტერი დაიბადა პარიზში - ნოტარიუსის ოჯახში 1717 წ. თავისუფალი ლექსებისათვის მოათავსეს ბასტილიაში. 1725 წ. ვოლტერი კვლავ დააპატიმრეს. 1726 წლიდან 1729 წლამდე გაასახლეს საფრანგეთიდან. ინგლისის მეფის მთავრობა ხელდავდა ვოლტერის დიდ ტალანტს და ცდილობდა ჩაეთრია იგი სამეფო კარის სამსახურში. 1745 წელს იგი მიწვეულ და დანიშნულ იქნა მეფის ისტორიოგრაფად, მაგრამ მალე გადააყენეს. 1750-1753 წლებში ვოლტერი ცხოვრობდა პრუსიაში, ხოლო 1758-1778 წლებში იგი შვეიცარიაში მოღვაწეობდა.

ლუდოვიკო XV-ის გადაყენების შემდეგ 1778 წელს ვოლტერს საშუალება მიეცა დაბრუნებულიყო საფრანგეთში, მაგრამ 3 თვის შემდეგ გარდაიცვალა. 1791 წ. ვოლტერის ნეშტი გადატანილ იქნა საფრანგეთის გამოჩენილ ადამიანთა და სახელმწიფო მოღვაწეთა პანთეონში. მისი პოლიტიკური შეხედულებანი გამოხატულია სხვადასხვა პამფლეტებში, სამეცნიერო ტრაქტატებსა და მხატვრულ ნაწარმოებებში, თუმცა მას სპეციალური პოლიტიკურ-იურიდიული ნაშრომები არ ჰქონია.

თავის ნაწარმოებებში ვოლტერი აკრიტიკებდა სამღვდელოების სიცრუეს, რელიგიას, წოდებრივ უთანასწორობას, ფეოდალურ იუსტიციას და, ერთი სიტყვით, მთელი საფრანგეთის ფეოდალიზმს.

ვოლტერი აკრიტიკებს კათოლიკურ ეკლესიას, მის უმეცრებასა და ფანატიზმს. იგი უშიშრად მოითხოვს ეკლესიის მიერ გამოტანილ უსამართლო განაჩენების გაუქმებას. ვოლტერს კათოლიკური ეკლესია ყოველგვარი პროგრესის მუხრუჭად მიაჩნია, მისთვის კათოლიკური სამღვდელოება შარლატანები არიან, ხოლო რელიგია - გრანდიოზული სიცრუე.

ვოლტერის აზრით, გაუნათლებლობა ყველა უბედურების შედეგია, რასაც მოჰყვება სიცრუე, ცრემორწმუნეობა, ფანატიზმი. თუმცა, ამ ნაკლის გამოსწორება შესაძლებელია მეფეთა და ფილოსოფოსთა ურთიერთ-თანამშრომლობით.

მიუხედავად იმისა, რომ ვოლტერი აკრიტიკებს კათოლიკურ ეკლესიასა და სარწმუნოებას, იგი მაინც ცნობს ღმერთსა და რელიგიას. ვოლ-

ტერს რელიგია მიაჩნია იმ საშუალებად, იმ ლაგმად, რომლის მეშვეობითაც შესაძლებელი ხდება ხალხის მორჩილებაში მოყვანა. მას ეკუთვნის სიტყვები: „ღმერთი რომ არ ყოფილიყო, იგი უნდა გამოგვეგონებინა“. როგორც აღვნიშნეთ, ვოლტერი მე-18 საუკუნის საფრანგეთის განმანათლებელია და, ამდენად, მას ახასიათებს არსებული ფეოდალური წესწყობილებისადმი ნეგატიური დამოკიდებულება. იგი ბუნებითი სამართლის პოზიციებიდან აკრიტიკებს ფეოდალურ წესწყობილებას. მისი აზრით, კანონები ეს გონიერების კანონებია, ეს ის კანონებია, რომელსაც ბუნება აწესებს, რომლის თანახმად ადამიანი თავისუფალია, თანასწორია და სხვ.

ვოლტერი ლაპარაკობს თავისუფლებასა და თანასწორობაზე. მისი აზრით, თავისუფლება მხოლოდ კანონზე უნდა იყოს დამოკიდებული, ხოლო თანასწორობად მას კანონის წინაშე ფორმალური თანასწორობა მიაჩნია.

ვოლტერი კერძო საკუთრების მომხრეა, მისი აზრით, მხოლოდ კერძო საკუთრების მფლობელთ უნდა მიეცეს პოლიტიკური უფლებები. ვოლტერი ასევე განათლებული აბსოლუტიზმის მომხრეა, მისი აზრით, განათლებული მეფე რეფორმების გატარების გზით შესძლებს ფართო პროგრამის განხორციელებას. მიუხედავად იმისა, რომ ვოლტერი განათლებული აბსოლუტიზმის მომხრეა, იგი ერთგვარი სიმპათიითაა განწყობილი ინგლისური კონსტიტუციური მონარქიისადმი. მისი აზრით, განათლებულმა აბსოლუტიზმმა ადგილი უნდა დაუთმოს კონსტიტუციურ მონარქიას, ამასთან, არა რევოლუციის გზით, არამედ მშვიდობიანი რეფორმების გზით;

სამართლის ხაზით ვოლტერი მოითხოვდა ურიცხვი კუტიუმების გაუქმებასა და ერთიანი სამართლის შემოღებას. იგი ასევე დანაშაულისა და სასჯელის თანაფარდობისა და მკაცრი სასჯელის წინააღმდეგ გამოდიოდა. სასამართლო პროცესის დარგში ვოლტერი მოითხოვდა ფორმალურ მტკიცებულებათა გაუქმებას, დაცვის შემოღებას. ვოლტერი იბრძოდა ინკვიზიციის, წამების წინააღმდეგ, იგი მოითხოვდა სასამართლოს თანამდებობების გაყიდვის აკრძალვას..

ვოლტერი საზოგადოების გარდაქმნის აუცილებლობასაც ხედავს, მაგრამ არა რევოლუციის, არამედ მშვიდობიანი გზით. ამასთან, მისი აზრით, საზოგადოებისადმი ხელმძღვანელობა უნდა გასწიოს საზოგადოების ზედა

ფენამ, უმცირესობამ, ხოლო ხალხთა ფართო მასებს იგი უნდობლობით ეკიდება. მას ეკუთვნის სიტყვები: „როდესაც მდაბიო ხალხი დაიწყებს განსჯას, მაშინ ყველაფერი დაღუპულია”.

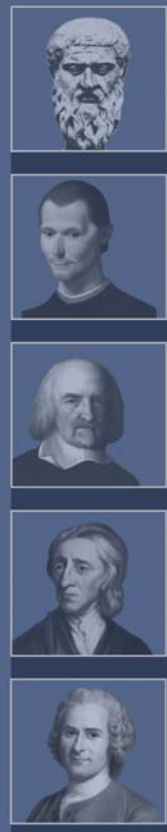
§2. მონტესკიეს პოლიტიკური და სამართლებრივი შესხედულებანი

შედარებით გაბედული პროგრამით გამოდის მეორე ფრანგი განმანათლებელი შარლ ლუი მონტესკიე (1680-1755). მისი მრავალრიცხოვანი შრომებიდან ჩვენთვის ყველაზე საინტერესოა 1749 წელს დაწერილი შრომა „კანონთა სულის შესახებ”. ამ შრომაში მონტესკიე ცდილობს დაასაბუთოს, რომ კანონები უნდა შეესაბამებოდეს გეოგრაფიულ პირობებს, ეკონომიურ მდგომარეობას, რელიგიასა და განსაკუთრებით კი მის პოლიტიკურ დაწესებულებებს. მისი აზრით, კანონმდებელმა ანგარიში უნდა გაუწიოს კლიმატს. მაგ., სამხრეთში ცხელი კლიმატია, ამიტომ ამ ადგილებში სიზარმაცე სუფევს, ამის გამო აქ კანონები ისე უნდა იქნეს შემუშავებული, რომ დაამინოს ხალხი და აიძულოს ისინი იმუშაონ. მონტესკიეს აზრით, სამხრეთის კლიმატის გამო აქ ადგილი უნდა ჰქონდეს მონობას, თუმცა მონობა არსად არ შეესაბამება გონებასა და ბუნებას. მონტესკიე მიუთითებს, რომ სამხრეთში დესპოტიზმიც ხშირად მყარდება იმის გამო, რომ ცხელი კლიმატი ადამიანებს ქანცავს, ძალას უღევს და განსაკუთრებულ პირობებს ქმნის პოლიტიკური მონობის დასამყარებლად. მაგრამ მონტესკიეს ეს მოსაზრება ახალი არ არის. იგი ეკუთვნის არისტოტელეს, ასევე ჟან ბოდენს, თუმცა ამ უკანასკნელმაც არისტოტელესაგან იხელმძღვანელა.

მონტესკიეს აზრით, კანონმდებლობაზე მოქმედებს ასევე ნიადაგი. ნაყოფიერი ნიადაგი ხელს უწყობს დამორჩილებას, რადგან ის ვინც მიწათმოქმედებას მისდევს მხოლოდ თავისი საქმეებითაა დატვირთული და ვეღარ ინარჩუნებს თავისუფლებას. უნაყოფო ნიადაგი, კი პირიქით, ხელს უწყობს თავისუფლებას, რადგან მასზე მცხოვრები ადამიანები იძულებულნი არიან თვითონ დამოუკიდებლად მოიპოვონ სარჩო, უნაყოფო ნიადაგი ადამიანებს აწრთობს, ხდის მამაცს, მეომარს, რათა დაიცვას საკუთარი თავისუფლება.

შ ი ნ ა ა რ ს ი

ენიანიტყვამოვა	5
პლატონი (ავტორის შესახებ)	7
სანკლემნიფო (თავები I, II, IV, VI, VII, X)	9
მაკინაველი (ავტორის შესახებ)	173
მთავარი	175
ჰომბნი (ავტორის შესახებ)	252
ლევიანთანი (თავები XII, XIV, XVI, XVII, XVIII)	254
ლოკი (ავტორის შესახებ)	265
მეორე ტრაქტატი სამოქალაქო მმართველობაზე (თავები I-V, VII, VIII)	267
რუსო (ავტორის შესახებ)	278
ემილი ანუ აღზრდის შესახებ (ნიგნი მეორე)	280
ლამარკი (ავტორის შესახებ)	366
ზოოლოგიის ფილოსოფია (I ნაწილი, თავები III, IV, VII, VIII)	368
მარქსი და ენგელსი (ავტორების შესახებ)	408
გერმანული იდეოლოგია (თავი I)	411
ფარვინი (ავტორის შესახებ)	442
სახეობათა წარმოშობა (თავები I, II, III, IV, VII)	444
უოლენი (ავტორის შესახებ)	534
სახეისკვამობის სწრაფვის შესახებ, უსასრულოდ დაშორდეს სანყის ტიპს	536

კრებულში შეტანილია სხვადასხვა დროს მოღვაწე ცნობილ მოაზროვნეთა ნაშრომები სრულად ან ნაწყვეტების სახით. წიგნი განკუთვნილია სახელმძღვანელოდ ილია ჭავჭავაძის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ყველა ფაკულტეტის პირველკურსელთათვის საგანში – შესავალი კურსი თანამედროვე აზროვნებაში.

ტექსტები თარგმნეს:

ბაჩანა ბრეგვაძემ – პლატონის „სახელმწიფო“ და ნიკოლო მაკიაველის „მთავარი“, გია ნოდიაშვილი – თომას ჰობსის „ლევიათანი“ და ჯონ ლოკის „მეორე ტრაქტატი სამოქალაქო მმართველობაზე“; სერგი დანელიამ, ივანე კვაჭაძემ და ერეკლე აბაშიძემ – ჟან-ჟაკ რუსოს „ემილი ანუ აღზრდის შესახებ“; პავლე იაშვილმა – მარქსისა და ენგელსის „გერმანული იდეოლოგია“; მთარგმნელთა ჯგუფმა – ლამარკის „ზოოლოგიის ფილოსოფია“, დარვინის „სახეობათა წარმოშობა“, უოლესის „სახეებსვობების სწრაფვის შესახებ, უსასრულოდ დაშორდეს სანყის ტიპს“.

ბიოგრაფიული ცნობები მოგვანოდეს:

გურამ თევზაძემ, ნოდარ ლადარიამ, გია ნოდიაშვილი, დავით მალაზონიამ, დავით თარხნიშვილმა, ირმა რევიშვილმა, თინათინ ქადაგიშვილმა;

სამეცნიერო რედაქტორები:

ნათია კოპალიანი, დავით თარხნიშვილი, მაია ახალკაცი, აივენგო შათირიშვილი, ლალი შანშიაშვილი;

გამომცემლობის რედაქტორები:

მანონ ლუდუშაური, მანანა ბალიაშვილი;

კორექტორი ნინო ქორჩილავა;

დიზაინერი და დამკაბადონებელი ქეთევან გოგავა.

წიგნი გამოიცა საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროსა და ილია ჭავჭავაძის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დაფინანსებით.

პლატონის „სახელმწიფო“ დაბეჭდილია გამომცემლობა „ნეკერის“ ნებართვით.

© 2006. ილია ჭავჭავაძის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა

ISBN 99940-65-77-7

ISBN 99940-65-78-5

შესავალი თანაპედროვე აზროვნებაში

I წიგნი

ილია ჭავჭავაძის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა

თბილისი – 2006

ლევიათანი

თავი XIII

კაცთა მოღვაწის ზუნებით მდგომარეობაჲა მის ზაღნიარებასა და უზადურობასთან კავშირში

ბუნებამ იმდენად თანასწორნი შექმნა ადამიანები ფიზიკური და გონებრივი უნარების მხრივ, რომ, თუმცა ზოგი მათგანი შეიძლება სხვაზე აშკარად ღონიერი ან გონებაგახსნილი იყოს, საბოლოოდ ინდივიდები მაინც იმდენად არ განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან, რომ ვინმემ თქვას, მე რაღაც ისეთი სიკეთე მეკუთვნის, რაზეც სხვას ასეთივე პრეტენზია ვერ ექნებაო. სხეულის ძალა რომ ავიღოთ, ის ყველაზე სუსტსაც საკმარისი აქვს საიმისოდ, რომ ყველაზე ღონიერი მოკლას, თუკი რაიმე ფარულ ხრიკს მიმართავს ან იმას შეეკვრება, ვისაც [ეს ღონიერი ადამიანი] ავრთვე საფრთხეს უქმნის.

რაც შეეხება გონებრივ შესაძლებლობებს, თუ გამოვრიცხავთ სიტყვის ხელოვნებას, განსაკუთრებით კი ზოგადი და უეჭველი წესებით ხელმძღვანელობის უნარს, მეცნიერებას რომ უწოდებენ – ეს უკანასკნელი ძალიან ცოტა ადამიანს აქვს და ისიც მხოლოდ ვინრო სფეროში, თანაც ის ადამიანს თანდაყოლილად არ ეძლევა და არც სხვადასხვა საგნებზე დაკვირვებით უვითარდება, როგორც, მაგალითად, კეთილგონიერება, – მე ადამიანთა შორის კიდევ უფრო მეტად ვხედავ თანასწორობას, ვიდრე ფიზიკური ღონის მხრივ. კეთილგონიერება ხომ სხვა არაფერია, თუ არა გამოცდილება, რასაც ადამიანები თანაბარ დროში თანაბრად მოიპოვებენ, თუ ერთსა და იმავე საქმიანობას ეწევიან. ასეთი თანასწორობის დანახვას ხელს უშლის მხოლოდ

ვაზვიადებული წარმოდგენა საკუთარ სიბრძნეზე, რაც თითქმის ყველა ადამიანს აფიქრებინებს, ვიღაც მდაბიოებზე უფრო ბრძენი ვარო – ამ მდაბიოებში კი ყველა შეგვეყავს, გარდა საკუთარი თავისა და იმ რამდენიმე ადამიანისა, ვისაც სახელისა თუ ხშირი ურთიერთობის გამო უფრო მეტად ვაფასებთ. კაცის ბუნება ისეთია, რომ შეუძლია მრავალი სხვა მასზე გონებაგახვილად, მჭევრმეტყველად ან ნასწავლად აღიაროს, მაგრამ უჭირს დაჯერება, რომ ბევრი სხვა მასავით გონიერია. ამის მიზეზი ისაა, რომ საკუთარ ქუეპას უშუალოდ აღვიქვამთ, სხვებისას კი – შორიდან. ეს ადასტურებს, რომ ადამიანები ამ წიშნით უფრო თანასწორნი არიან, ვიდრე არათანასწორნი. რა უნდა იყოს უკეთესი მონმობა რაიმე სიკეთის თანაბრად განაწილებისა, თუ არა ის, რომ თავისი წილი ყველას აკმაყოფილებს!

უნარების თანასწორობიდან მიზნების მიღწევის თანაბარი იმედიც გამომდინარეობს. ხოლო ამის გამო, თუ ორი კაცი მოინდომებს ერთსა და იმავე საგანს, რომელსაც ორივე ერთად ვერ ფლობს, ისინი ერთმანეთს სამტროდ ეკიდებიან. ამგვარად, როცა ადამიანები მიზნების მიღწევას ესწრაფვიან, რაც უპირატესად თვითგადარჩენა, ხანდახან კი – მხოლოდ სიამოვნებაა, ისინი ამავე დროს ერთმანეთის განადგურებას ან დამორჩილებას ცდილობენ. ამასთან, თავდამსხმელს შეუძლია ივარაუდოს, რომ მხოლოდ ადამიანის წინააღმდეგობა ექნება დასაძლევს; ხოლო

ის, ვინც რაიმეს დათესავს, მოიძვინის, ააშენებს ან სასურველ ნაკვეთს დაეპატრონება, უნდა ელოდოს, რომ სხვები მოემზადებიან და ერთად თავს დაესხმებიან, რათა გაძარცვონ და არა მხოლოდ მისი შრომის ნაყოფი, არამედ სიცოცხლეც ან თავისუფლება წაართვან. მაგრამ თავდამსხმელსაც, თავის მხრივ, ასეთივე საფრთხე მოელოს.

ასეთი ურთიერთშიშის პირობებში საღად მოაზროვნე კაცს დაცულობის განცდა ვერ ექნება, თუ არ შეეცდება ძალით ან ხერხით რაც შეიძლება მეტი სხვა ადამიანი დაიმორჩილოს, სანამ დამპყრუებელი აღარავინ დარჩება. ასეთი ქცევა საკუთარი თავის დაცვის აუცილებლობას არ სცდება და საზოგადოდ დასაშვებია. მაგრამ გარდა ამისა, ყოველთვის იქნებიან ისეთნიც, ვისაც სხვებზე გაბატონება საკუთარი ძალის დემონსტრირების გამო სიამოვნებს, ამიტომ ისინი უფრო შორს მიდიან ამ მხრივ, ვიდრე მათი უსაფრთხოება მოითხოვს. ამის გამო, ის ხალხიც, ვინც თავად მზადაა მშვიდად იცხოვროს გარკვეული საზღვრების შიგნით და არ სურს, სხვისი დამორჩილებით გაიფართოოს ძალაუფლება, დიდხანს ვერ გაიტანს თავს, თუ მხოლოდ თავდაცვას დასჯერდება. ამიტომ, რაკი სხვებზე ბატონობის სფეროს გაფართოება აუცილებელია ადამიანის თავდაცვისათვის, მას ამის უფლებაც უნდა ჰქონდეს.

კიდევ ერთხელ ვიტყვი: კაცთათვის სულაც არ არის სასიამოვნო, პირობით, უამრავი ვაების მომტანია, ერთად იცხოვრონ ისეთი ძალის გარეშე, რომლის რიდიც ყველას ექნება. ყველა მოელის თანამოქალაქეთაგან ისეთ დაფასებას, როგორც თავისი აზრით, ეკუთვნით; ხოლო ვინც სხვათაგან აბუჩად აგდებას და უპატივცემულობას დაინახავს, ბუნებრივად შეეცდება, თუ ამას გაბედავს (ხოლო იქ, სადაც არ არსებობს კაცთა დამაკვებელი საერთო ძალაუფლება, ერთმანეთის განადგურებას არაფერი უშლით), აიძულოს სხვები, მეტი პატივისცემით მოეპყრან: ზოგს დასჯის, სხვებს კი ამით მაგალითს აჩვენებს.

ასე რომ, ადამიანის ბუნებაში კონფლიქტის სამ ძირითად წყაროს ვპოულობთ: პირველია შეჯიბრი, მეორე – შიში, მესამე კი – პატივმოყვარეობა.

პირველი უბიძგებს ადამიანს მოხვეჭისთვის, მეორე – უსაფრთხოებისთვის, მესამე კი – სახელისთვის დაესხას თავს სხვას. პირველ შემთხვევაში კაცი ძალადობას იყენებს იმისთვის, რომ სხვა ადამიანებს, მათ ცოლ-შვილსა და ნახირს დაეპატრონოს; მეორე შემთხვევაში – თავის დასაცავად; მესამეში, ისეთი წვრილმანებისთვის, როგორიცაა სიტყვა, ღიმილი, განსხვავებული აზრი ან უპატივცემულობის ნებისმიერი გამოხატულება, რომელიც ან უშუალოდ მისი პიროვნებისადმი მიმართული ან გაშუალებულიად ეხება მის ახლობლებს, მეგობრებს, ერს, ამქარს ან გვარს.

აქედან ცხადია, რომ, სანამ ადამიანებს არა აქვთ საერთო ძალაუფლება, რომელიც ყველას მონივნის მდგომარეობაში ამყოფებს, ისინი ომად წოდებულ ვითარებაში არიან და ეს არის ომი ყველა კაცისა ყველა სხვა კაცის წინააღმდეგ, რამეთუ ომი არ არის მხოლოდ ბრძოლის ან შერკინების მომენტი, ომი ჰქვია დროის იმ მონაკვეთს, როდესაც საკმარისად ცხადია ბრძოლის ვზით დაპირისპირების ნება. მაშასადამე, დროის ცნება ისევე უნდა მივიჩნიოთ ომის ბუნების ნაწილად, როგორც ამას ამინდის შემთხვევაში ვაკეთებთ. როგორც ავდარს არ ვეძახით მხოლოდ ცალკეულ ყინულს თუ თქორს, არამედ რამდენიმე დღის განმავლობაში წვიმიან ამინდს, ასევე ომის არსია არა მხოლოდ ბრძოლა, არამედ გამოხატული მზაობა ბრძოლისთვის მთელი იმ დროის განმავლობაში, როდესაც მისგან დაცული არა ვართ. ყველა სხვა დროს კი მშვიდობა ჰქვია.

მაშასადამე, ყოველივე ის, რაც ითქმის დროზე, როცა ყველა ადამიანი ყველა სხვის მტერია, ითქმის იმ დროზეც, როდესაც ადამიანს არა აქვს უსაფრთხოების სხვა გარანტია, გარდა იმისა, რასაც საკუთარი ძალითა და გამჭრიახობით მოიპოვებს. ასეთ პირობებში არავინ შრომობს, რადგან მისი

ნაყოფი გაურყვეველია, შესაბამისად, არ ხდება მინის დამუშავება, არ მისდევენ ზღვაოსნობას ან საზღვაო ვაჭრობას, ფართოდ არ იშლება მშენებლობა, არ ქმნიან იარაღებს, რომელთა მეშვეობითაც დიდ საგნებს ადგილიდან დაეძრავთ და გადავიტანთ; არ იძენენ ცოდნას მინის ზედაპირის შესახებ, არ ზომავენ დროს, არ მისდევენ ხელოვნებას, არ ავითარებენ მწერლობას, არა აქვთ საზოგადოება, რაც ყველაზე უარესია, ადამიანებს მუდმივად ეშინიათ ძალადობრივი სიკვდილისა. კაცის ცხოვრება ეულია, ღარიბი, მწარე, ცხოველური და მოკლე.

ვისაც კარვად არ გაუაზრებია ყოველივე ეს, შეიძლება გაუკვირდეს, რომ ბუნება ასე აცალკევებს ადამიანებს და ავუღიანებს მათ, ერთმანეთს თავს დაესხან და გაანადგურონ. ასეთებმა შეიძლება არ დაუფურონ ჩემს დასკვნებს, რაკი ისინი ადამიანთა ვნებებიდან გამომაქვს, და გამოცდილების მეშვეობით მათი დასაბუთება მომთხოვონ. ასეთი პიროვნება თავის თავს დააკვირდეს: სამოგზაუროდ რომ მიდის, იარაღს ისხამს და ცდილობს, კარგი გამყოლი ახლდეს, დაძინების წინ კარს კეტავს, სკივრს მაშინაც კი ადებს ბოქლომს, როცა თავად შინაა, და ყოველივე ამას აკეთებს იმის მიუხედავად, რომ იცის: არსებობს კანონები და შეიარაღებული საჯარო ოფიცრები, რომლებიც პასუხს აგებენ ყველას, ვინც მას ზიანს მიაყენებს. რა წარმოდგენა აქვს ასეთ ადამიანს თანამემამულეებზე, როცა სამოგზაუროდ იარაღდება; თანამოქალაქეებზე, როცა სახლის კარებს რაზავს; შვილებსა და მოსამსახურეებზე, როცა სკივრს ბოქლომს ადებს? ვანა ის საქმით ისეთსავე ბრალდებებს არ უყენებს კაცთა მოღვაწის, როგორსაც მე სიტყვით უყენებ? მაგრამ არც ერთი ჩვენგანი ამ დროს ადამიანის ბუნებას არ ამტყუნებს. ადამიანის სურვილები და ნაირნაირი ვნებები თავისთავად ცოდვა არ არის. ამ ვნებებიდან მომდინარე, ქმედებაც ცოდვად ვერ ჩაითვლება, თუ ჩამდენმა არ იცის, რომ მათი ამკრძალავი კანონი არსებობს: მაგრამ ეს მას ვერ ეცოდინება, სანამ კანონები არ შექმნილა,

ხოლო კანონები ვერ დაინერება, სანამ ადამიანები არ შეთანხმდებიან, ვის ეკუთვნის მათი დანერა.

კაცმა შეიძლება სხვათაშორის გაიფიქროს, რომ არასოდეს ყოფილა დრო თუ ვითარება, როდესაც ადამიანები ასე, ომის მდგომარეობაში ცხოვრობდნენ. მეც მნამს, რომ მთელი მსოფლიო ასეთ დღეში არასოდეს ყოფილა. მაგრამ ბევრგან ადამიანებს დღესაც ამგვარად უწევთ ცხოვრება. ამერიკის ბევრ ნაწილში ველურ ხალხს სულ არ ჰყავს მთავრობა, თუ არ ჩავთვლით პატარა გვარების წინამძღოლებს, რომელთა თანხმობა ბუნებით ლტოლვებზეა დამყარებული. მათი ცხოვრება დღესაც ისეთივე ცხოველურია, როგორც ზემოთ აღვწერე. ესეც რომ არ იყოს, ისეთ არსებობაზე, როდესაც ხალხს ერთი მთავრობის შიში არა აქვს, შეგვიძლია ვიმსჯელოთ იმის მიხედვით, როგორ გადაგვარდება მშვიდობიანი ხელისუფლების პირობებს შეჩვეულ ადამიანთა ცხოვრება მას შემდეგ, რაც ისინი სამოქალაქო ომის მდგომარეობაში აღმოჩნდებიან.

მაგრამ, თუმცა არასოდეს ყოფილა დრო, როდესაც ცალკეული ადამიანები ერთმანეთის მიმართ ომის მდგომარეობაში ყოფილან, ყველა ეპოქაში მეფეები და სუვერენული ძალაუფლების მქონე პირები, მათი დამოუკიდებლობის გამო, მუდამ ერთმანეთის ქიშპი არიან და გლადიატორებით ერთმანეთს იარაღითა და მზერით ემუქრებიან: სწორედ ამის მაჩვენებელია მათ სამეფოთა საზღვრებზე აღმართული ციხე-სიმაგრეები, მათი ვარნიზონები, თოფები და მფობლის ზურვში გავზავნილი მსტოვრები. ეს საომარი დგომია. მაგრამ რაკი ისინი, ამავე დროს, თავიანთი ქვეშევრდომების გარჯას იცავენ, მათი დაპირისპირება ცალკეულ ადამიანებს არ აუბედურებს.

ყოველი ადამიანის ყველა სხვის წინააღმდეგ ომის მდგომარეობიდან გამომდინარეობს ისიც, რომ უსამართლო მასში ვერაფერი იქნება. ბოროტებისა და სიკეთის, სამართლიანობისა და უსამართლობის ცნებები აქ უადგილოა. სადაც არ არის საერთო

ხელისუფლება, არ არის კანონი; სადაც არ არის კანონი, ვერც უსამართლობა იქნება. ომში ორი ყველაზე დიდი სიქველე ძალა და ეშმაკობაა. სამართლიანობა და უსამართლობა არც სხეულბრივი უნარია და არც ვონებრივი: სხვა შემთხვევაში ისინი ამქვეყნად მარტო მცხოვრებ ადამიანსაც ისევე უნდა ჰქონოდა, როგორც შეგრძნებები და ვნებები. ეს ის თვისებებია, რაც მხოლოდ საზოგადოებაში მცხოვრებ და არა მარტოხელა ადამიანს შეიძლება ჰქონდეს. ამავე პირობებიდან გამომდინარე, იველისმება ისიც, რომ ამ მდგომარეობაში ვერ იარსებებს საკუთრება, ვერც რაიმეს უფლება, ვერც ჩემისა და შენის გარჩევა. ყოველი ადამიანისა იქნება მხოლოდ ის, რაც მან მოიპოვა და მხოლოდ მანამ,

სანამ მისი შენარჩუნება შეეძლება. ამით საკმარისი ვთქვით იმ ცუდ მდგომარეობაზე, რომელშიც ადამიანს ბუნება აყენებს, – თუმცა, ამავე დროს, მისგან გამოვლის შანსსაც უტოვებს, რაც ნაწილობრივ მის ვნებებს, ნაწილობრივ კი ვონებას ემყარება.

ვნებები, რომლებიც ადამიანს მშვიდობისკენ უბიძგებს, არის სიკვდილის შიში, კომფორტული ცხოვრებისთვის საჭირო ნივთების ქონის სურვილი და იმედი, რომ საკუთარი გარჯით შეიძლება მათი მოპოვება. ვნება კი სთავაზობს მშვიდობის გამოსადევ პირობებს, რომელთა შესახებაც ადამიანებს შეთანხმება შეეძლებათ. ამ პირობებს მე **ბუნებით კანონებს** ვუნოვებ და მათზე უფრო დანერჩობით მომდევნო ორ თავში ვილაპარაკებ.

თავი XIV

პირველი და მეორე ბუნებითი კანონებისა და სელშეკრულების შესახებ

ბუნებითი უფლება, რომელსაც ავტორები, ჩვეულებრივ, *jus naturales*-ს უწოდებენ, არის ადამიანის თავისუფლება, გამოიყენოს საკუთარი ძალა ისე, როგორც სურს, საკუთარი ბუნების ანუ სიცოცხლის შესანარჩუნებლად და, შესაბამისად, მოიმოქმედოს ნებისმიერი რამ, რაც, მისი მოსაზრებითა და განსჯით, ამ მიზნის მიღწევის საუკეთესო გზაა.

თავისუფლება, ამ სიტყვის ზუსტი მნიშვნელობით, ვულისხმობს გარე შეზღუდვების არარსებობას. ასეთი შეზღუდვები ნაწილობრივ ართმევს ადამიანს შესაძლებლობას, გააკეთოს ის, რაც სურს, მაგრამ ხელს ვერ შეუშლის, გამოიყენოს დარჩენილი შესაძლებლობები ისე, როგორც მისი განსჯა და ვნება უკარნახებს.

ბუნებითი კანონი – *lex naturalis*, არის მოთხოვნა ან ვონებით მიცვლელი ზოგადი წესი, რომლის თანახმადაც ადამიანს ეკრძალება ვაკეთოს ისეთი რამ, რაც მის სიცოცხლეს ხელყოფს ან ვერ შეაძლებინებს მას ამ უკანასკნელის დაცვას და ხელი აიღოს იმ საშუალებებზე, რაც, მისი აზრით, საუკეთესოა სიცოცხლის შესანარჩუნებლად. თუმცა ისინი, ვინც ამ საგანზე მსჯელობს, ხშირად ერთმანეთში ურევს *jus*-ს და *lex*-ს – უფლებასა და კანონს. მათი გარჩევა აუცილებელია, რადგან უფლება რამის გაკეთების ან რაიმესგან თავის შეკავების თავისუფლებაა, ხოლო კანონი გვიდგენს და გვაზღუდვებს ქცევის ამა თუ იმ წესს. ასე რომ, კანონი და უფლება ისევე განსხვავდება ერთმანეთისგან, როგორც მოვალეობა და თავისუფლება, რომელნიც არ შეიძლება ერთსა და იმავე საგანთან მიმართებაში გაავივივოთ.

როგორც ეს წინა თავში ვაცხადდა, კაცის მდგომარეობა არის ომი ყველასი ყველა სხვის წინააღმდეგ, ხოლო ამ დროს ყველა თავისი გონების კარნახს მისდევს და არაფერია ისეთი, რისი ვაკეთებაც კაცს მტერთან ბრძოლაში სიცოცხლის შესანარჩუნებლად ეკრძალებოდეს. მაშასადამე, ასეთ მდგომარეობაში ყველა ადამიანს ყველაფრის უფლება აქვს, მათ შორის მეორის სხეულის ხელყოფისა. აქედან გამომდინარე, სანამ ძალაშია ბუნებითი კანონი, რომლის თანახმადაც ადამიანს ყველაფრის უფლება აქვს, ვერც ერთი მათგანი ვერ იქნება დარწმუნებული, რომ იმდენ ხანს იცოცხლებს, რამდენიც მისთვის ბუნებას დაუდგენია. აქედან გამომდინარეობს მოთხოვნა ან გონების ზოგადი წესი, რომ ყოველი კაცი უნდა ესწრაფოდეს მშვიდობას, რამდენადაც მისი მოპოვების იმედი აქვს; ხოლო თუ მშვიდობის მოპოვება არ ძალუძს, მას შეუძლია ომის ყველა ხერხი და ვზა ეძებოს და გამოიყენოს. ამ წესის პირველი ნაწილი შეიცავს პირველ და ძირეულ ბუნებით კანონს, რაც ვულისხმობს მშვიდობის ძიებას და მის შესაფერის ქცევას; მეორე კი ბუნებითი უფლების შეჯამებაა და ამბობს, რომ ნებისმიერი საშუალებით შეგვიძლია თავის დაცვა.

ბუნების ამ ძირეული კანონიდან, რომელიც ყველა ადამიანისგან მშვიდობის ძიებას მოითხოვს, გამომდინარეობს მეორე კანონი: *თუ სხვებსაც აღმოაჩნდათ იგივე სურვილი, ადამიანი მზად უნდა იყოს, რამდენადაც მშვიდობისა და თავდაცვისთვის საჭიროდ მიიჩნევს, ხელი აიღოს თავის საყოველთაო უფლებაზე და დაკმაყოფილდეს იმდენი თავისუფლებით სხვა ადამიანებთან მიმართებაში, რამდენსაც ის სხვა ადამიანებში დაუშვებს საკუთარი თავის მიმართ.* რადგან, სანამ ადამიანები ინარჩუნებენ თავისუფლებას, აკეთონ ის, რაც მოესურვებათ, ყველანი ერთმანეთთან ომის მდგო-

მარეობაში არიან. მაგრამ თუ სხვები მასავით არ იტყვიან უარს თავის უფლებაზე, მაშინ ვერც ერთ ადამიანს ვერ მოვთხოვთ, თავისი დათმოს, რადგან ამ შემთხვევაში ის მშვიდობისთვის კი არ ემზადება, არამედ მძარცველთა წინაშე დაუცველი რჩება, ამას კი ვერავის მოვთხოვთ. ეს სახარების კანონია: მოექეცით სხვა ადამიანებს ისე, როგორც თქვენ გინდათ, რომ ისინი მოგექცნენ¹. და ეს არის ყველა კაცის კანონი: *quod tibi Leri non vis, alteri ne feceris.*²

კაცის მიერ რაიმე უფლების დათმობა ნიშნავს იმას, რომ იგი უარს ამბობს თავისუფლებაზე, ხელი შეუშალოს სხვას, იგივე უფლება თავის სასიკეთოდ გამოიყენოს. ის, ვინც უარს ამბობს ან ხელს იღებს რაიმე უფლებაზე, ამით რომელიმე სხვა ადამიანს კი არ ანიჭებს უფლებას, რომელიც მას მანამდე არ ჰქონია – რადგან არაფერია ისეთი, რისი უფლებაც ადამიანს ბუნებით არა აქვს – არამედ უბრალოდ წინ აღარ აღუდგება მას, საშუალებას აძლევს ამ მეორე ადამიანს, მისივე ძირეული უფლება მისგან (მაგრამ არა საზოგადოდ სხვა ადამიანებისაგან), დაუბრკოლებლად გამოიყენოს. ასე რომ, ადამიანისთვის მომგებიანია, თუ სხვები თავის უფლებაზე ხელს აიღებენ, რადგან ის ამდენადვე შეამცირებს დაბრკოლებას საკუთარი პირველადი უფლების განსახორციელებლად.

უფლების დათმობა ხდება ან უბრალოდ, მასზე ხელის აღებით, ან მისი სხვისთვის ვადაცემით. უბრალოდ ხელის აღება ნიშნავს, რომ ადამიანს არ აინტერესებს, ვინ იხეირებს [მისი ვადანყვეტილებით]. ვადაცემასთან საქმე გვაქვს მაშინ, როდესაც მას [საკუთარი ვადანყვეტილებიდან მომდინარე] სარგებელი რომელიმე პიროვნების თუ პიროვნებებისთვის აქვს განსაზღვრული. როდესაც ადამიანმა ამა თუ იმ სახით უარი თქვა თავის უფლებაზე ან ის სხვას უბოძა, მაშინ ის ვალდებულია, მისი გამოყენება არ

1. იხ. მათე 7.12; ლუკა 6.31.

2. იმავე პრინციპის შებრუნებული ლათინური ფორმულირება: *ნუ გაუკეთებ სხვას იმას, რაც არ გინდა, შენ გაგიკეთონ.*

დაუშალოს იმ ხალხს, ვისაც ეს უფლება გადასცა ან ვის სასარგებლოდაც მასზე უარი თქვა. მას **მართებს**, მისი **მოვალეობაა**, საკუთარი ნებით მიღებული ეს გადაწყვეტილება აღარ გააუქმოს, ხოლო მისი მხრიდან ასეთი დაბრკოლების შექმნა მას შემდეგ, რაც უფლებზე ხელი აქვს აღებული ან იგი სხვას გადასცა, იქნებოდა უსამართლობა ან ზიანის მიყენება, ანუ *sine jure*¹ ქმედება. ზიანის მიყენება ან უსამართლობა საერო დავებში დაახლოებით იმას ჰგავს, რასაც მეცნიერთა კამათებში უაზრობას უწოდებენ. ისევე, როგორც მსჯელობის პროცესში უაზრობაა თქვა იმის საპირისპირო, რასაც თავიდან ამტკიცებდი, ასევე საზოგადოებრივ საქმეებში უსამართლობად და ზიანის მიყენებად მიიჩნევა ისეთი ქცევა, როდესაც ნებაყოფლობით აუქმებ იმას, რასაც საკუთარი ნებით აკეთებ. ვა, რითაც ადამიანი, უბრალოდ, ხელს იღებს თავის უფლებებზე ან სხვას გადასცემს მას, არის განცხადება ან რაიმე ნებაყოფლობითი და საკმარისი ნიშნით თუ ნიშნებით მითითება, რომ იგი უფლებას თმობს ან სხვას გადასცემს. ეს ნიშნები ან მხოლოდ სიტყვებია, ან მხოლოდ ქმედებები, ხშირად კი, ერთდროულად სიტყვებიცა და ქმედებებიც. ეს უკანასკნელნი შეადგენენ **დანაკისრებს**, რითაც ადამიანი შეზღუდული და მოვალე რჩება. ამ დანაკისრების ძალა მომდინარეობს არა ბუნებიდან – რადგან არაფერია უფრო ადვილი ვასატეხი, ვიდრე კაცის სიტყვა – არამედ შიშიდან, რომ მოვალეობის შეუსრულებლობას შეიძლება ცუდი შედეგი მოჰყვეს.

როდესაც ადამიანი რაიმე უფლებას სხვას გადასცემს ან მასზე ხელს იღებს, ის ამას აკეთებს იმის გამო, რომ თავად იღებს ტოლფას უფლებებს ან რაიმე სხვა ხეირს ელის. რამეთუ ეს ნაბაყოფლობითი ქმედებაა, ხოლო ადამიანის ყველა ნებაყოფლობითი ქმედების მიზანია საკუთარი თავისთვის რაიმე სიკეთის მოპოვება. მაშასადამე, არსებობს გარკვეული

უფლებები, რომელთა შესახებაც ადამიანი ვერანაირი სიტყვით ან ნიშნით ვერ გავაგებინებს, რატომ უნდა უნდოდეს მათი დათმობა ან გადაცემა. პირველ ყოვლისა, კაცი ვერ დათმობს უფლებას, წინააღმდეგობა გაუწიოს იმას, ვინც მას ძალადობით თავს ესხმის მოსაკლავად, რადგან გაუგებარია, რა სარგებელს შეიძლება ელოდეს ის ასეთი დათმობით. იგივე ითქმის [იმზე, რომ ადამიანი არ გაუძალიანდეს თავდასხმას, რომლის შედეგადაც] მას დაჭრიან, ბორკილებს დაადებენ და საპყრობილეში ჩაადგებენ: ასეთი რამის ატანით კაცი ვერ მიიღებს სარგებელს, განსხვავებით იმ ვითარებისგან, როცა ის სხვის დაჭრას თუ დატყვევებას ევეუბა. გარდა ამისა, როცა სხვები მასზე ძალადობით მიიწევენ, ის წინასწარ ვერ იტყვის, უნდათ თუ არა მისი მოკვლა. საბოლოოდ, უფლების დათმობის ან გადაცემის მოტივი და მიზანი სხვა არაფერია, თუ არა ადამიანის პიროვნული უსაფრთხოება იმ თვალსაზრისით, რომ მას ჰქონდეს საშუალება, დაიცვას თავისი სიცოცხლე და ისე შეინახოს თავი, რომ სიცოცხლე არ მოტეხრდეს. მაშასადამე, თუ ადამიანი სიტყვით ან რაიმე ნიშნით უარს იტყვის იმ მიზანზე, რისთვისაც ეს ნიშანი იყო განკუთვნილი, ვერ ჩავთვლით, რომ ის ამას ნამდვილად გულისხმობდა ან ასეთი იყო მისი ნება: უნდა მივიჩნიოთ, რომ მას არ ესმოდა, როგორ შეიძლებოდა გავით მისი სიტყვები ან ნიშნები.

უფლების ურთიერთგადაცემა არის ის, რასაც **ხელშეკრულებას** ეძახიან.

ერთმანეთისგან უნდა განვასხვავოთ რაიმე საგნის მიმართ უფლების გადაცემა და თავად ამ საგნის გადაცემა ანუ მიწოდება. საგნის მიწოდება შეიძლება უფლების გადაცემასთან ერთად, როგორც ხდება ნაღდი ფულით რაიმეს ყიდვა-გაყიდვის, საქონლის თუ მინის გაცვლისას. ნივთის მიწოდება შეიძლება მოგვიანებითაც მოხდეს.

1. სამართლებრივ საფუძველს მოკლებული.

შესაძლოა, ხელშეკრულების ერთ-ერთმა მხარემ ვარკვეული ვადით გადადოს საგნის მიწოდება, რაც მისი ვალდებულებაა, და ასევე გადააუადოს მეორე მხარის მიერ მისი დანაკისრის შესრულება. ამ პერიოდში ის მეორე მხარის ნდობით სარგებლობს. ასეთ შემთხვევაში, ხელშეკრულებას პაქტი ან ვარიგება შეიძლება ვუწოდოთ. ორივე მხარე შეიძლება შეთანხ-

მდეს, რომ მოგვიანებით შეასრულებენ თავიანთ მოვალეობებს. ამ შემთხვევაში ის, ვინც ვარკვეულ ვადამდე რაღაც მოქმედება უნდა შეასრულოს, ნდობით სარგებლობს, მის მიერ ამ მოქმედების აღსრულება პირობის შესრულება ანუ ნდობის გამართლებაა, – ამ მოქმედების ნებაყოფლობით შეუსრულებლობას კი პირის გატეხა ჰქვია.

თავი XVI

პიროვნებაზე, ავტორებსა და ნარმოდგენილ საგნებზე

[...] ადამიანთა სიმრავლე ერთ პიროვნებად იქცევა, როცა იგი ნარმოდგენილია ერთი ადამიანით ან ერთი პიროვნებით, თანაც ისე, რომ ეს ამ სიმრავლეში შემავალი თითოეული წევრის თანხმობით ხდება, რამეთუ ნარმოდგენლის და არა ნარმოდგენელთა ერთობაა, რაც პიროვნებას ერთად აქცევს. მხოლოდ ნარმოდგენელია პიროვნების, ამასთან მხოლოდ ერთი პიროვნების, მატარებელი; სხვაგვარად, ერთობა სიმრავლეში ნარმოუდგენელია.

რადგან სიმრავლე თავისი ბუნებით ბევრია და არა ერთი, მისი ნარმოდგენლები ჩაითვლებიან მრავალ და არა ერთ ავტორად ყოველივე იმისა, რასაც მათი ნარმოდგენელი მათი სახელით ამბობს ან აკეთებს. ყოველი ადამიანი საერთო ნარმოდგენელს აძლევს რწმუნებას (ავტორიზაციას) საკუ-

თარი თავის მხრიდან და ფლობს ყველა მოქმედებას, რომელსაც მისი ნარმოდგენელი სჩადის, თუ მათი რწმუნება შეზღუდული არ არის. სხვა შემთხვევაში, როცა ისინი ზღუდავენ მას იმაში, რაში და სადამდე შეუძლია მათი ნარმოდგენა, არც ერთი [ნარმოდგენელი] არ ფლობს იმაზე მეტს, ვიდრე ის, რისი ვაკეთების მანდატიც მისცეს.

ხოლო თუ ნარმოდგენელი მრავალი ადამიანისგან შედგება, მეტი ხმა ყველა მათგანის ხმად უნდა ჩაითვალოს. მაგალითად, თუ მცირე ნაწილი გამოთქვამს თანხმობას, ხოლო უმრავლესობა – უთანხმოებას, უარი საჭიროზე მეტი იქნება იმისთვის, რომ შო გააქარწყლოს. მაშასადამე, არას უპირატესობას აღარაფერი უპირისპირდება და ის ნარმოდგენლის ერთადერთ ხმად იქცევა.

თავი XVII

სახელმწიფოს მიჯნაჯზე, ნარმოშობასა და განსაზღვრებაზე

საბოლოო მიზეზი, მიზანი თუ ჩანაფიქრი, რის გამოც თავისუფლებისა და ბუნებით სხეებზე ბატონობის მოყვარული ადამიანები იმგვარად იზღუდავენ თავს, როგორც ამას თანამედროვე სახელმწიფოებში ვხედავთ, თვითშენახვის და მშვიდი ცხოვრების მოლოდინია. სხვა სიტყვებით, მათ უნდათ, ამ გზით თავი დააღწიონ ომის იმ უბადრუკ მდგომარეობას, რაც, როგორც ვაჩვენეთ (თ. 13), აუცილებლად გამოძინარეობს ადამიანის ბუნებრივი მისწრაფებებიდან ისეთ პირობებში, როდესაც არ არსებობს თვალსაჩინო ძალა, რაც მათ მონივნებაში ამყოფებს და სასჯელის შიშით აიძულებს, დაემორჩილონ მათსავე ხელშეკრულებას და მე-14 და მე-15 თავებში ჩამოყალიბებულ ბუნებით კანონებს.

ისეთი ბუნებითი კანონები, როგორცაა *სამართლიანობა, თანასწორობა, თავმდაბლობა, ვულმონყალება, მოკლედ, სხვის მიმართ ისე მოქცევა, როგორც გვინდა, რომ ჩვენ მოგვექცნენ*, ცხადია, მათი შესრულების მაიძულებელი ძალის მიმართ ძნეოლის ვარეშე, ენინააღმდეგება ჩვენს ბუნებით ვნებებს, რომლებიც მიკერძობისკენ, ვულზვიადობისკენ, შურისძიებისა და მსგავსი ქცევისკენ გვიბიძგებენ. ხმლის ვარეშე შეთანხმებები ოდენ სიტყვებია და ადამიანის უსაფრთხოების უზრუნველყოფის უნარი არა აქვს. მაშასადამე, რასაც არ უნდა ითხოვდეს ბუნების კანონები (რომელთაც მხოლოდ იმ შემთხვევაში ვიცავთ, თუნდაც ამის სურვილი გვქონდეს, თუ ეს საფრთხეს არ მოგვიტანს), თუ არ იარსებებს ჩვენი უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფად საკმარისი ძალაუფლება, მაშინ ყველა ადამიანი სრული უფლებით დაეყრდნობა საკუთარ ძალას და მოხერხებას სხვა ადამიანებისაგან თავის დასაცავად. [...]

ერთადერთი გზა ასეთი საერთო ძალაუფლების შექმნისა, რომელიც შეძლებს, დაიცვას ადამიანები უცხოელთა შემოსევებისა თუ ერთმანეთის მიმართ ვნების მიყენებისაგან და საშუალებას მისცემს მათ, საკუთარი შრომითა და მიწის ნაყოფთა გამოყენებით გამოიკვებონ და დამაკმაყოფილებელი ცხოვრება ჰქონდეთ, არის ადამიანთა მთელი ძალისა და შეძლების გადაცემა ერთი კაცისთვის ან საკრებულოსთვის, რომელიც თავისი ნევრების ნებებს ხმის უმრავლესობით ერთ ნებას დაუქვემდებარებს. ეს ნიშნავს, რომ ადამიანებმა მათი სახელით სამოქმედოდ უნდა დანიშნონ ერთი კაცი ან საკრებულო, და თითოეულმა ყველა იმ მოქმედების მფლობელად და ავტორად უნდა გამოაცხადოს თავი, რასაც იგი ჩაიდენს ან სხვას ჩაადენინებს საერთო მშვიდობისა და უსაფრთხოების დასაცავად. ამით მათ თითოეულის ნება მის ნებას უნდა დაუქვემდებარონ, თითოეულის განსჯა – მის განსჯას. ეს მეტია, ვიდრე თანხმობა ან ერთსულოვნება: ეს მათი ნამდვილი გაერთიანებაა ერთსა და იმავე პიროვნებაში, რაც ყველა ადამიანის ყველა სხვასთან შეთანხმებით ხდება. ეს ისე ხდება, თითქოს თითოეულ ადამიანს თითოეული სხვისთვის ეთქვას: *მე ამ კაცს, ან ადამიანთა ამ საკრებულოს, რწმუნებას ვაძლევ და ვუთმობ ჩემი თავის მართვის უფლებას იმ პირობით, თუ შენც გადასცემ მას ასეთსავე უფლებას და ასეთსავე რწმუნებას*. ამის შემდეგ, ერთ პიროვნებად გაერთიანებულ სიმრავლეს ერქმევა *სახელმწიფო (commonwealth)*, ლათინურად – *civitas*. ამრიგად, იქმნება ის დიადი *ლევიათანი* (ან, უფრო მონივნებით თუ ვიტყვით, *მოკვდავი ღმერთი*), რომელსაც უკვდავი ღმერთის ხელში, მშვიდობასა და უსაფრთხოებას ვუმაღლით. რაკი ამ რწმუნების ძალით, რაც მას სახელმწიფოში თითოეული ადამიანისაგან აქვს მინიჭებული, მას იმდენი უფლება და

ძალა აქვს, რომ, ამ ძალისადმი შიშზე დაყრდნობით, შეუძლია ყველა მათგანის ნება მიმართოს საშინაო მშვიდობის მისაღწევად და ვარე მტრის წინააღმდეგ ბრძოლაში ერთმანეთის დასახმარებლად. სწორედ ამაშია სახელმწიფოს არსი, რომელიც შეიძლება განვსაზღვროთ, როგორც ერთი პიროვნება, რომლის მოქმედების ავტორადაც თავი გამოაცხადა მრავალმა, ვინც ერთმანეთს შეუთანხმდა იმის თაობაზე, რომ მას შეუძლია ყველა მათგანის ძალა და უნარები გამოიყენოს ისე, როგორც საჭიროდ ჩათვლის მშვიდობისა და საერთო უსაფრთხოებისათვის. ამგვარ პიროვნებას ჰქვია **სუვერენი** და მას სუვერენული ძალაუფლება მიენერება; ყველა სხვა კი მისი ქვეშევრდომია.

სუვერენული ძალაუფლების მოპოვება ორგვარი გზით არის შესაძლებელი. ერთ შემთხვევაში ეს

ხდება ბუნებრივი ძალით, იმის მსგავსად, როგორც კაცი აიძულებს თავის შვილებს თვითონაც და თავიანთი შვილებიც მის მმართველობას დაუქვემდებაროს, რადგან უარის შემთხვევაში მათი განადგურება შეუძლია. ასევე, კაცს შეუძლია, ომით დაიმორჩილოს სხვები მათი სიცოცხლის შენარჩუნების პირობით. მეორე გზა ისაა, როდესაც ადამიანები თავისი ნებით თანხმდებიან, დაემორჩილონ ერთ ადამიანს ან ადამიანთა საკრებულოს იმის რწმენით, რომ ისინი მათ ყველა სხვისგან დაიცავენ. ამ უკანასკნელს შეგვიძლია ვუწოდოთ პოლიტიკური სახელმწიფო, ან დანესების გზით შექმნილი სახელმწიფო, პირველს კი – მოხვეჭის გზით შექმნილი სახელმწიფო. თავდაპირველად დანესების გზით შექმნილ სახელმწიფოზე ვისაუბრებ.

თავი XVIII

დანახვით შაქმნილი სუვერენის უფლებები

სახელმწიფო დანესებულად ითვლება, თუკი მრავალი ადამიანი თანხმდება და თითოეული მათგანი ხელშეკრულებას დებს თითოეულ სხვასთან იმაზე, რომ ვისაც არ უნდა მიანიჭოს მათმა უმრავლესობამ ყველა მათგანის პიროვნების წარმოდგენის უფლება (ადამიანს თუ საკრებულოს) – ანუ ვინც არ უნდა გახადონ თავის წარმომადგენლად – ყველამ, იმისდა მიუხედავად, ამ წარმომადგენელს მისცა ხმა თუ მისი წინააღმდეგი იყო, უნდა მოახდინოს ამ კაცის თუ საკრებულოს ყველა ქმედებისა თუ გადაწყვეტილების ავტორიზაცია ისე, თითქოს ის თავად მათი ყოფილიყოს, [ანუ თავად მათ ემოქმედოთ] ერთმანეთში მშვიდობის შენარჩუნებისა და სხვა ადამიანთაგან თავდაცვის მიზნით.

სახელმწიფოს ამ დანესებიდან წარმოდგება ყველა უფლება და უნარი იმ ადამიანისა თუ საკრებულოსი, ვისაც ვაერთიანებული ადამიანების თანხმობით

სუვერენული ძალაუფლება მიენიჭა. პირველ რიგში, რაკი ისინი ხელშეკრულებას დებენ, წინასწარ იგულისხმება, რომ არ არიან შეზღუდულნი რაიმე წინა ხელშეკრულებით, რომელიც ახლის საწინააღმდეგვს ვააკეთებინებდა. შესაბამისად, თუ მათ უკვე დაანესეს სახელმწიფო და ხელშეკრულებით ევალებათ მისი მოქმედებისა და გადწყვეტილებების მფლობელები იყვნენ, ისინი სახელმწიფოს წინააღმდეგ ვარე ერთმანეთთან კანონიერად ვეღარ დადებენ ახალ ხელშეკრულებას, რომლის ძალითაც სხვას დაემორჩილებიან ნებისმიერ სფეროში. მაშასადამე, ისინი, ვინც უკვე მონარქის ქვეშევრდომია, მისი წასვლის ვარე ვერ უარყოფენ მონარქიას და ვერ დაუბრუნდებიან კავშირის არმქონე სიმრავლის თავაშეებულობას და ვერც საკუთარ პიროვნებას წაართმევენ იმას, ვინც მისი მატარებელია და სხვა ადამიანს ან საკრებულოს ვერ გადასცემენ. რადგან